

Egy pedagóguscsalád – a katedrán és a háborúban

A Biatorbágy Kultúrájáért Alapítvány még ez évben, karácsony előtt szeretné megjelentetni a Közterületeink és névadóik – Helytörténeti olvasókönyv II. munkacímű kiadványát. Az anyaggyűjtés folyamán kaptunk egy életrajzi elemeket tartalmazó írást, mely részletesen beszámol Rosenbach János és családja életéről. A könyvbe csak lexikális szócikk kerülhet, de e részletes írás érdemes a helytörténet iránt fogékony biatorbágyiak érdeklődésére, ezért csak kis mértékben rövidített változatát olvashatják alább. (H. I.)

Nagyapám, Rosenbach János igazgató, kántortanító 1893-ban került Torbágyra, és 1933-ig tanított és látta el kántori teendőit. Nagyapám nagyapja, Rosenbach Xavér főtanító és főjegyző is ott kezdte meg szolgálatát. Majd később magasabb beosztást kapott Bián, járási főbíró lett. Nagyapám nagyon régi főnemesi családból származott. Az első Rosenbachot Mária Terézia, mint tábormokot helyzetetett Magyarországra 1714-ben. A család egyik férfi utóda megunta a katonáskodást, civil pályát választott. 1750-től az egyház és a nép szolgálatába állt, mint főtanító és főjegyző. Ebből tradíció lett. Ahol nem volt fiú utód, ott a nők folytatták, zenei, tanítói, tanári pályát választottak. Így édesanyámnak és nekem is a pedagógusi pálya lett hivatásunk. Két lányom van, az idősebb tanár, a fiatalabb színésznő lett. Unokáim közül az egyik egyetemi tanárnő lett, a fiatalabbik szintén tanárnő lesz. Ma már kevés ilyen család van, ahol hivatástudatból vállalják ezt a szép pályát, a kevés fizetés ellenére is. A pedagógia szeretete már génjeinkben van.

Meg kell említenem, mert az igazsághoz tartozik, Rosenbach János nagyapám szerteágazó munkásságának nagy érdeme: gondot fordított Torbágy község német nyelvű lakói körében a magyarosításra. Közben igen ügyelt arra, hogy az óhazából hozott német népi hagyományok ne menjenek feledésbe. Idős emberek körében szorgalmasan gyűjtötte az egyházi és világi, népi énekeket. Lekottázta, kíséretet komponált hozzá. Majd ezeket a német népdalokat betanította a férfikórus és a leánykórus tagjainak. Népi gyermekdalokat is gyűjtött. Énekes-népi játékok hangzottak fel a hagyományos ünnepeken, mivel népművelő megbízatása is volt.

Minden évben Bián, mint járási székhelyen dalos találkozók voltak. Szervezőjük Dévay tanító volt. A torbágyi dalárda vegyesen magyar és német dalokkal lépett fel, klasszikus, többszólamú szerzeményekkel is. Bemutatójuk mindig elismerésben részesült. Majd megszűnt a járás, de a hagyomány tovább élt. Később a szervezést Varga István református tanító vette át.

Igen jó fúvószenekar is működött Torbágyon. Betanítójuk nagyapám volt. Tiszta, szép játékkal sok örömet szereztek a lakosságnak. Ők játszottak a táncos rendezvényeken, ünnepélyeken, nagyobb temetések alkalmával. Nyugdíjba vonulása után egy Torbágyon lakó, hivatásos katonazenész vette át a vezetést. Ha jól emlékszem, ő is nagyapám tanítványa volt, Tekeis volt a neve, rendfokozatára nem emlékszem, altiszt volt.

Nagyapám 1933-ban nyugdíjba ment, de nem lett hűtlen a zenéhez. Vonószzenekart szervezett, mely férfi tanerők, a káplán és az értelmiség tagjaiból verbuválódott össze. Ez a zenekar adta a kíséretet apám, Fedák József által betanított zenés, énekes darabokban. Évente 2-3 népszínmű betanítására került sor. A lakosság igen kedvelte ezeket az előadásokat. Ezek bevétele sportszerek, ifjúsági és az iskolai könyvtár gyarapítását szolgálták. A háború kitöréséig igen élénk kulturális és sporttevékenység folyt. Nem volt vasárnap szórakoztató rendezvény nélkül. Após és vő remekül kiegészítették egymás munkáját.

Édesapám, Fedák József, későbbi igazgató tanító 1921-ben került Torbágyra. Kassáról, Felvidékről, a csehek elől menekülő tiszt volt. A honatalanság vezette egykori harctéri parancsnokához, Rosenbach nagyapámhoz. Ő azonnal szívesen nyújtott segítséget fiatal tisztársának. Ismerete hősiességét és erős jellemét, mely a harctéren megmutatkozott.

Éppen tanítóhiány volt Torbágyon, az I. világháború után. Édesapám megszerette a községet, dolgos lakóit, a tudásra fogékony gyermekeket és ifjúságot. Majd megkedvelte nagyapám egyik leányát. Így Kassa után Torbágy lett második otthona. Ő is tanítócsaládból származott. Előde is 1750-től Kassa, Rozgony, Eperjesen és környékén főtanító, jegyző és kántori tevékenységet folytattak. Apámra, mint fiatal tanerőre igen sok

tevékenység hárult. Eredményes, jó munkája miatt felettesei egyre több feladattal bízták meg. Akkor alakult meg a Levente ifjúsági szervezet is. Mint fiatal tartalékos tisztet bízták meg a leventék főoktatójává. Nagy súlyt helyeztet arra, hogy az ifjúság megszeresse a sportot, ami eddig ismeretlen volt. A torbágyi fiatalok szinte minden sportágban első helyezéseket értek el, járási, megyei versenyeken. Az elért jó eredményei miatt a II. világháború kitörése után, mint I. világháborút megjárt tisztet, kineveztek a Buda környéki járási leventeparancsnokság vezetőjévé. Mint járási parancsnok, két alkalommal bizonyította be hihetetlen bátorságát.

A zsidó törvény kihirdetése után a leventék között voltak zsidó vallásúak is, akiknek felsőbb utasításra megkülönböztető sárga karszalagot kellett viselniük. Apám ezzel nem értett egyet. A járás főoktatóit meggyőzte, hogy a foglalkozások alatt ne viseljenek karszalagot, és semmi alantas munkát nem végezhetnek. Apám számára csak magyar levente létezett, mindenféle vallási hovatarozás nélkül. A járás egyik községében nyilas érzelmű főoktató volt – amit addig remekül titkolt –, aki apámat feljelentette. Szerencsére legfelsőbb parancsnoka, vitéz Bideskuthy vezérezredes éppen az apámhoz hasonló erkölcsi felfogású volt. Az ügyet elismította, és a feljelentőt megdorgálta.

A másik bátor tette már a háború sűrűjében volt. Amikor a harcok már hazánk területén folytak 1944-ben, a járás leventéit Szil községbe, a leventetáborban vonták össze kiépzésre. 1944. december 10-én nyilas parancs érkezett. Szilből leventéket beöltözve, esküt letéve nyugatra kell vinni, harci bevetésre. Édesapám ezt a parancsot sem teljesítette. Gyerekeket nem visz harcvonalba.

Rosenbach János

Rosenbach János által összeállított egyházi énekeskönyv

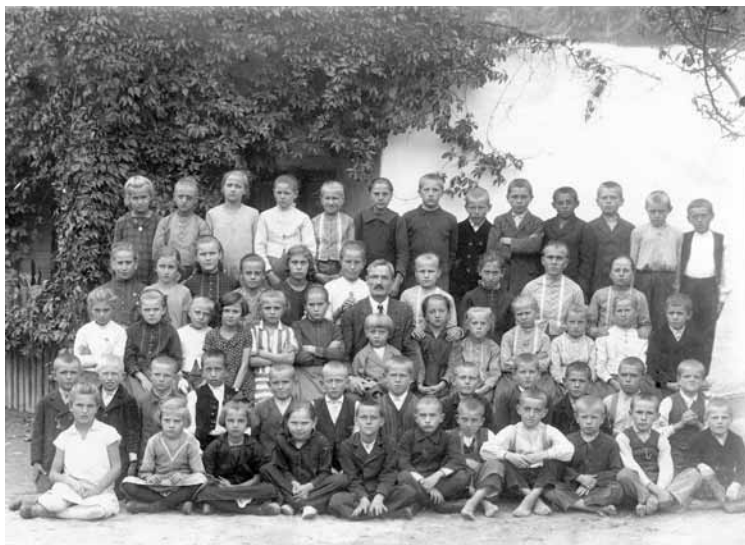

1200 fő volt a tábor létszáma. Megvolt a tábori mise, majd beszédet mondott leventéinek és közölte velük, hogy a legrövidebb úton térjenek otthonaikba. Aki vele akar tartani, az jöhet, de csak 10-en mentek vele. Csak egy darabig mehetek apámmal. Ő a legelső harcoló alakulathoz csatlakozott. A leventék éppen hazaértek, amikor felkerestek bennünket, és közölték apám tettet, úgy véltük, hogy nem látjuk többet. Németországban esett amerikai fogságba, ahol retentő kegyetlenséggel bántak a magyar tisztokkal. Nem fogták fel, hogy a háborút nem a magyarok kezdeményezték.

Mivel nagyapám és apám mindig a lakosság érdekeit nézte, és becsülettel szolgálták a rábizottakat, ezért tisztelték és szerették a családjukat. Háború alatt, amikor származásunk miatt bajban voltunk, vagy háború után egy eltévedt lövedék felgyújtotta házukat, mindenki segített, hogy ne váljunk földönfutókká. Gerendát, palát szereztek, Czipri bíró irányításával. A legjobb szakemberek dolgoztak, 8 nap múltával nem látszott a tüzeset. Ami a legnagyobb érdemük, semmi nem veszett el, pedig teljesen kiürítették a házat. Vitték a holminkat a szélrózsa minden irányába, csak távol és távol a tüztől. Amikor már olyan helyzetben voltunk, hogy tudunk fizetni, senki egy fillért nem fogadott el. Ilyen volt Torbágyon akkor a lakosság.

1945 januárjában tombolt még a harc körülöttünk. Az orosz parancsnokság elrendelte mind a két községben a közigazgatás és tanítás megkezdését. Teljesen logikátlan parancs volt. A szülők féltették gyermekeiket, félték a bombázásoktól. Mindkét iskolában lovak tanyáztak előzőleg. De a parancs az parancs volt. Bián hárman voltunk tanítók, nagy volt a segítség a szülők részéről. Se pad, se tábla, se kályha, és nagy hideg volt. Lassan minden kialakult. A helyzet primitív, de a hangulat végtelen jó volt az iskola falai között. Torbágyon egy tanító sem volt, a férfiak a fronton, a nők nyugatra menekültek. Az akkori kommunista vezetőség felkért, hogy tanítsak Torbágyon is. Ezt csak úgy vállaltam el, ha a parancsnokságtól igen jó igazolványt szereznek részemre. A torbágyi iskola és a biái iskola közötti távolság igen nagy volt és félelmetes az akkori időkben egy 21 éves nő számára. Ez az igazolvány mentette meg saját és családom életét. 1945. február 15-én éjjel egy hármast különítmény rontott be hozzánk szabályos írásbeli parancssal. A család tagjait származásunk és édesapám tisztja miatt (aki ellenük harcol) „Málinki robotra” Szibériába kell mennünk. Nagy volt a tétozáás. Végül egy orosz főhadnagy 15 emberével zárta le a vitát, és mi maradtunk. Hónapokon át élt bennem a félelem, hogy otthon találok-e családomat, míg én tanítok. Az igazolvány mentette meg életünket.

Majd májusban már béke lett. Meghosszabbítottuk a tanévet. Külön korrepetáltam azokat a gyerekeket Torbágyon és Bián is, akik az iskolától távol laktak és a szülők eddig nem engedték iskolába őket. Így mindenki bizonyítványt kapott Torbágyon és Bián is. Az 1945-46-os tanév vidámabban kezdődött. A püspökségtől igazgatói megbízást kaptam, hogy a torbágyi iskolában elvégezzem a teendőket. Még mindig egyedül voltam, mint tanerő. Legelőször felszerelést kellett szereznem. Pesti iskolák segítettek ki, alapvető dolgokkal, padokkal, táblákkal, könyvekkel, szemléltető eszközök-

Osztálykép 1926-27-ből

kel. 1945. december végén hazakerült édesapám és 2 női tanerő is.

De jött egy újabb sokk: 1946 februárjában a kitelepítés. Rémes volt! Azokat a napokat leírni nem lehet. Halottá vált a falu, gyászolt mindenki. 1941-ben összeírás, ennek elnöke édesapám volt. A kollégákkal megbeszélte, hogy aki igen ragaszkodik német anyanyelvéhez, csak annak írják be. A többinek mind magyar anyanyelvet. Mert ez volt az igazság. Hisz voltak, akik már nem is tudtak németül. Magyarosított nevük volt,

magyar tagozatba jártak a II. világháború után. Ennek az összeírásnak alapján történt a kitelepítés országsszerte. Torbágyra székelyeket, csángókat telepítettek le, aranyos nyíltszívű, bátor emberek voltak. Nyomban mi, tanítók megkezdtük iskolán belül és kívül a beilleszkedésüket elősegíteni. Mint népművelők táncos ismerkedési esteket rendeztünk. Édesapám a betelepült fiatalokat is bevonta a színtársulat tagjai közé. Remekül megállták a helyüket. Én is követtem példáját, a gyerekek körében. Sorra rendeztem a zenés, énekes gyermek színműveket. Szépen és vidáman alakultak a dolgok. De jött egy újabb rengeteg: az államosítás.

Bennünket azonnal átvett az állam az egyháztól jó minősítésünk miatt. Állami tanítói kinevezésünket 1948 decemberében újra megerősítették. Majd 1949 februárjában kaptunk egy újabb iratot, ez már azt közölte, hogy március 10-ei hatállyal felmentenek sok-sok számmal megjelölt paragrafusra hivatkozva. Mint a villámcsapás ért bennünket, hogy „osztályidegenek” lettünk.

Ahogy ezt a lakosság megtudta, valósággal fellázadt. Kisebb csoportokat alakítva, székelyekkel vegyesen naponta járták Pesten a hivatalokat. Tiltakozásukat fejezték ki, és kérték a visszahelyezésünket. Mivel mindenütt elutasításra találtak, más eszközökhöz folyamodtak. Becsukták az iskolát, oda sem tanító, sem gyerek sem mehetett be. Számunkra ez igen veszélyes volt. A tanfelügyelőség 2 elvtársat küldött ki a lakosság meggyőzésére. Élénken ecsetelték bűneinket, ez aztán olaj lett a tűzre. Ha akkor édesapámmal nem állunk a helyzet magaslatán tragédia lett volna. Testünkkel védelemtük az ültegektől az elvtársakat. A súlyos helyzetet tapasztalva az elvtársak megígérték, hogy az elbocsátást ideiglenes áthelyezésre változtatják. A lakosság további követelése, minden tanító hagyja el a falut. Szépen folytak az áthelyezések, de egyvalaki maradt, a feljelentő, az egykori kántortanító, akit nagyapám 1933-ban nyugdíjba vonulása után jelölt utódául. Szépen meghálálta a jószágát!

Valóban ideiglenes volt az áthelyezés, már 1953-ban visszahívtak igazgatónak, és még 3 alkalommal ajánlottak állást. Ha jól emlékszem, a két falu egyesítése alkalmával, 1968-ban a vezetőség tagjai kerestek fel itt Dányban, és férjemnek vb-titkári állást ajánlottak fel. Mentünk volna boldogan, hisz ott volt az otthonunk, a házunk, de ott volt még mindig a feljelentő. Őt el kellett volna távolítani, de erkölcsi felfogásunk nem engedte, hogy bosszúra bosszú legyen a válasz. Így maradtunk.

Engem itt Dányon kárpótolta a sors. Mint tanító-népművelő három alkalommal kaptam miniszteri elismerést. Több évtizedes munkásságomat Dány község lakossága is elismerte. 2001-ben Dány Község Díszpolgára címmel jutalmazta tevékenységemet.

Dr. Fabó Istvánné Fedák Irén
nyugdíjas pedagógus